

ژرف‌نگری کیفی چالش‌های معیشت پایدار مناطق روستایی با استفاده از نرم‌افزار ATLAS-ti (مورد مطالعه: روستاهای شمالی شهرستان اندر، استان غزنی در کشور افغانستان)

مهدی کرمی دهکردی^{۱*}، عبدالمتین میانی^۲

۱- استاد گروه توسعه روستایی، دانشگاه شهرکرد، چهارمحال و بختیاری، ایران
۲- دانشجوی کارشناسی ارشد توسعه روستایی، دانشگاه شهرکرد، چهارمحال و
بختیاری، ایران

دریافت: ۱۴۰۰/۳/۱ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۳

چکیده

اهمیت توجه به پایداری معیشت روستاییان که یکی از ارکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی است، ضروری به نظر می‌رسد. از آنجایی که اقتصاد سکونتگاه‌های روستاهای شمالی شهرستان اندر بر کشاورزی استوار است و چنین ساختار اقتصادی نیز در برابر عوامل مختلف آسیب‌پذیر است، توجه به پایداری معیشت روستاهای مورد مطالعه ضروری می‌نماید. تحقیق حاضر در گروه تحقیقات کیفی قرار می‌گیرد. در این پژوهش کیفی از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف پژوهش یا «نمونه‌گیری هدفمند» استفاده شده و برای گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته استفاده شده و برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اطلس تی‌آی (ATLAS-ti 8.4) بهره گرفته شده است. مراحل انجام کدگذاری تا دستیابی به مدل تحقیق در سه مرحله انجام گرفت. مرحله اول کدگذاری متن مصاحبه‌ها، تصاویر، فایل‌های صوتی و ویدیویی، مرحله دوم طبقه‌بندی مفاهیم و دستیابی به مقوله‌های اصلی و فرعی و مرحله سوم ترسیم روابط معنایی میان کدها و مقوله‌ها و دستیابی به شبکه مفهومی تحقیق است. در این پژوهش، فرایند تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده برای تعیین عوامل تأثیرگذار بر معیشت پایدار در مناطق شمالی شهرستان اندر، استان غزنی استفاده شد و نخست ۶۰ کد اولیه استخراج شد. با بازبینی متعدد و ادغام

کدها بر اساس تشابه در طی چندین مرحله، ۱۱ مقوله اصلی و ۱۹ مقوله فرعی استخراج گردید. نتایج تحقیق نشان داد که اقتصاد روستاهای مورد مطالعه با وجود موانع اثرگذار بر معیشت پایدار، بر کشاورزی سنتی استوار است و چنین ساختار اقتصادی در برابر عوامل مختلف آسیب‌پذیر است. با توجه به نتایج تحقیق فعالیت‌های کشاورزی تعیین‌کننده حیات اقتصادی روستاهای مورد مطالعه است که بخش کشاورزی به‌تنهایی قادر به تأمین معیشت خانوارها نیست. بنابراین در ضمن تقویت و مدرن‌سازی بخش کشاورزی باید اقتصاد کنونی این روستاها متحول شود. به این منظور، راهبرد تنوع‌سازی معیشت راهکار مناسبی برای غلبه بر اوضاع نامساعد زندگی در این روستاها شمرده می‌شود.

واژگان کلیدی: پژوهش کیفی، معیشت پایدار، نرم‌افزار اطلس تی‌آی، روستاهای شمالی شهرستان اندر

مقدمه

امروزه یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های برنامه‌ریزی، در جوامع انسانی، به‌ویژه جوامع روستایی که کانون تمرکز فقرا در کشورهای در حال توسعه است، تأمین معیشت است (NZAID, 2002). صاحب‌نظران بین‌المللی معتقدند امروزه جدا از استراتژی‌های کلان توسعه، نیاز است به‌طور ویژه به توسعه روستاها و ریشه‌کنی فقر اقتصادی پرداخت (کرد و آبتین، ۱۳۹۲: ۲). چالشی که اخیراً توسعه روستایی را به خطر انداخته است مسئله ناپایداری محیطی در قالب خشکسالی، ضعف منابع پایه و بی‌ثباتی اجتماعی روستایی (مهاجرت)، بیکاری، اقتصاد ناسالم و... است؛ فرایندی است که در سطح ملی و جهانی بر روی رویکردهای انسانی، غذایی، امنیتی و فعالیت‌های زیرساختی تأثیر گذاشته است (UNCCD, 2009: 4). درآمدهایی که از طریق منابع طبیعی به‌دست می‌آیند، نقش مهمی در زندگی مردم روستایی در کشورهای در حال توسعه دارند (Babulo et al., 2008: 147). رسیدن به توسعه پایدار روستایی نیازمند حرکت سریع از الگوهای معیشتی سنتی به الگوهای معیشتی پایدار در جامعه روستایی است که متناسب با نیازهای جامعه امروزی باشند (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۵). معیشتی پایدار است که می‌تواند در برابر فشارها و شوک‌ها مقاومت کند و توانایی‌ها و دارایی‌های خود را هم اکنون و هم در آینده حفظ یا تقویت کند، درحالی‌که پایه منابع طبیعی را تضعیف نمی‌کند (DFID, 1999).

اما در کشورهای در حال توسعه معیشت روستاییان به‌طور نامتناسبی است و در برابر شوک‌ها و استرس‌های متعدد آسیب‌پذیر هستند (Ellis, 2000; Ribot, 2009; Scoones, 1998). در کشورهای در حال توسعه معیشت روستایی وابستگی زیادی به منابع محیطی دارد. از همه مهم‌تر منابع زیست‌محیطی مانند الوار، هیزم، غذا و دارو در امرار معاش مردم روستایی نقش اساسی

دارند (Angelsen et al., 2014; Babulo et al., 2009; Fikir et al., 2016). افغانستان از جمله کشورهای در حال توسعه است که در آن بیش از ۵۴٫۵ درصد یا ۱۶ میلیون نفر از جمعیت زیر خط فقر زندگی می‌کنند (World Bank, 2020) که فقر به‌طور مداوم در حال افزایش است. از طرف دیگر، بر اساس گزارش فایو در سال ۲۰۲۰، ۷۵ درصد از کل جمعیت افغانستان در مناطق روستایی و زندگی می‌کنند و در میان آن‌ها ۹۰ درصد مردم با ناامنی غذایی دست‌وپنجه نرم می‌کند (FAO, 2020). افغانستان یک کشور کشاورزی است که ۸۰ درصد از جمعیت آن مشغول کشاورزی، دامداری یا هر دو هستند (NSIA, 2020). طبق گزارش سازمان جهانی غذا و کشاورزی ۲۶٫۷ میلیون نفر برای امرار معاش به تولید محصول و دام اتکا دارند و برایشان یک وسیله مهم درآمد تلقی می‌شود. از کل جمعیت ۳۵٫۷ میلیون نفر، ۱۴٫۳ میلیون افغان‌ها در زیر خط فقر زندگی می‌کنند که ۱۲٫۹ میلیون نفرشان (تقریباً ۹۰ درصد مردم) در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و برای امرار معیشت به کشاورزی وابسته هستند (FAO, 2019). اهمیت توجه به پایداری معیشت روستاییان که یکی از ارکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی است، ضروری است. از آنجایی که اقتصاد سکونتگاه‌های روستایی شهرستان اندر بر کشاورزی استوار است و چنین ساختار اقتصادی نیز در برابر عوامل مختلف آسیب‌پذیر است، موضوع پایداری معیشت روستاهای مورد مطالعه جزو اولویت‌های جدی قرار می‌گیرد.

پیشینه تحقیق

باتوجه به اهمیت نظریه‌ها و دیدگاه‌های موجود در زمینه معیشت پایدار روستایی به پیشینه پژوهش می‌پردازیم. عزیزیان و قدیمی (۱۳۹۲) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که صنایع دستی در معیشت خانوارهای روستایی نقش اساسی دارد و با ایجاد اشتغال که از مهم‌ترین ویژگی‌های آن است، در اقتصاد خانوار روستایی تأثیر بسزایی دارد.

افراخته و همکاران (۱۳۹۱) در تحقیق خود با عنوان «نقش صنایع دستی در توسعه اقتصاد روستایی» نشان دادند صنایع دستی که از صنایع کارخانه‌ای متمایز است، می‌تواند منبع درآمد خوبی برای روستاییان در کنار سایر فعالیت‌هایشان باشد و در توسعه اقتصادی روستا مؤثر افتد. علی بیکی و موسوی (۱۳۹۲) تحت عنوان «نقش توسعه کشاورزی در کاهش فقر و معیشت پایدار روستاییان» معتقدند که کشاورزی به‌عنوان موتور محرک برای کاهش فقر، به‌خصوص در کشورهای در حال توسعه، مورد ملاحظه قرار گرفته است و از چنین قابلیت‌هایی برخوردار است که می‌تواند شکوفایی اقتصادی و اجتماعی را به ارمغان آورد. همچنین، با اتخاذ تصمیم‌های مناسب برای این بخش می‌توان گام مؤثری در راستای اشتغال پایدار و گسترش تأمین

اجتماعی، کاهش فقر و آسیب‌پذیری و معیشت پایدار روستایی برداشت. افراخته و همکاران (۱۳۹۶) به «بررسی تحلیل قابلیت‌ها و موانع متنوع‌سازی معیشت در راستای توسعه پایدار روستایی در شهرستان رضوانشهر» پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که در شهرستان متذکره، بخش کشاورزی به‌تنهایی قادر به تأمین معیشت خانوارها نیست. حسینی و همکاران (۱۳۹۷) در «بررسی مؤلفه‌های مؤثر در پایداری معیشت روستاییان شهرستان نیشابور» به این نتیجه رسیدند که شرکت‌ها در دوره‌های آموزشی و جلب هدفمند افراد خلاق در انجام پروژه می‌توانند به پایداری معیشت روستاییان کمک کنند. از سوی دیگر، سطح تحصیلات عامل مهم دیگری در رضایتمندی روستاییان از اقدامات انجام‌شده در خصوص پایداری معیشت است. ساریان و عبدپور (۱۳۹۷) تحت عنوان عوامل بهبود معیشت پایدار روستایی از دیدگاه ساکنان محلی (مطالعه مورد: شهرستان اردبیل) معتقدند که مهم‌ترین عوامل بهبود «معیشت پایدار از دیدگاه روستاییان» در منطقه مورد مطالعه شامل چهار مؤلفه کارآفرینی و تقویت زیرساخت اقتصادی، حمایت از طرف عرضه و اقدام مداخله‌ای دولت، تقویت سرمایه اجتماعی و توانمندسازی اجتماعی و مدیریت زیست‌محیطی و تقویت زیرساخت فیزیکی است. شمس و رزمی (۱۳۹۷) تحت عنوان «شناسایی و تبیین نقش طیور محلی در معیشت خانوارهای روستایی شهرستان مراغه» بر این باورند که زنان شرکت‌کننده در مصاحبه فردی و گروهی از اقشار مختلف سنی، اقتصادی و اجتماعی بوده و در مورد فواید پرورش طیور محلی در بهبود معیشت خانوارها اتفاق نظر داشته‌اند. همه آن‌ها اظهار داشتند که هیچ دوره آموزشی رسمی در زمینه پرورش طیور محلی در منطقه مورد مطالعه برگزار نشده است. آن‌ها این فعالیت‌ها را به‌صورت نسل‌به‌نسل از اطرافیان خود آموخته‌اند. دربان آستانه و همکاران، ۱۳۹۸ در تحقیقی به‌عنوان «شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر معیشت پایدار کشاورزان» نشان دادند که وضعیت معیشت پایدار خانوارهای روستایی مطلوب نیست و عامل ساختارها و فرایندها مهم‌ترین عامل مؤثر در پایداری معیشت خانوارهای روستایی است.

نتایج تحقیق (Ellis, 2000) با عنوان «معیشت روستایی و سیاست‌های کاهش فقر در کشورهای اوگاندا و تانزانیا» نشان داد که رابطه بین متنوع‌سازی و قابلیت بهره‌وری مزارع به‌طور مناسبی است. با کاهش میزان تنوع فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی، ناپایداری سکونتگاه‌های روستایی افزایش می‌یابد و متنوع‌سازی معیشت ساکنان روستاها راه‌حل اساسی برای دستیابی به توسعه پایدار است. نتایج تحقیق (Cherni and Hill, 2010) با عنوان «تهیه انرژی و راهبردها برای معیشت پایدار مناطق روستایی کیوبا، جیوفورم» نشان داد که بین میزان حفظ محیط‌زیست، ریسک‌پذیری، بهبود عملیات کشاورزی، دسترسی به منابع اطلاعاتی و

توسعه امکانات حمل‌ونقل با بهبود معیشت پایدار روستایی رابطه معناداری وجود دارد. از نظر (Scoones, 2015) تنوع فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی از فشار مضاعف بر منابع محیطی از نظر تخریب منابع طبیعی اساسی مانند آب و خاک، حفظ تنوع زیستی و حفظ معیشت جلوگیری می‌کند و به معیشت پایدار روستایی کمک می‌کند. همچنین تنوع فعالیت‌های اقتصادی در مناطق روستایی به معیشت پایدار روستایی کمک می‌کند. (Lamsal et al, 2015) انواع مختلف جوامع تعاونی در هند را در چهار دسته طبقه‌بندی کرده است. نتایج این تحقیق نشان داد که تعاونی‌ها به تاب‌آوری اکولوژیکی و ارتقای معیشت روستایی در جامعه کمک کرده است.

(Singh et al, 2017) نیز در مطالعه خود به این نتیجه رسید که تولید طیور محلی توسط کشاورزان فقیر می‌تواند به عنوان یک فعالیت تولیدی درآمدزا برای بهبود استانداردهای زندگی آن‌ها مورد استفاده قرار گیرد. (Mounica et al, 2018) در مطالعه خود در هند به این نتیجه رسید که طیور نقش مهمی در تأمین بخشی از معیشت خانوارها و حمایت از خانوارهای روستایی دارد. (Kamawi et al, 2018) در تحقیقی تحت عنوان «فعالیت‌ها و مهارت‌های زندگی در روستای زامبزی، نامیبیا» به این نتیجه رسید که کشاورزی به تنهایی منبع درآمد کافی برای خانوارهای روستایی نیست. نتایج نشان می‌دهد که مبارزه با فقر تنها با تمرکز بر توسعه کشاورزی نمی‌تواند پیروز شود. بنابراین ترویج فعالیت‌های معیشتی نوآورانه و توسعه مهارت‌ها ممکن است یک استراتژی مهم برای تکمیل درآمد جوامع روستایی و همچنین حفظ رشد عادلانه روستایی باشد. (Berchoux et al, 2019) در تحقیقی با عنوان «شوک‌های کشاورزی و محرک‌های عدم تأمین معاش در جوامع روستایی هند» به این نتیجه رسید که نوع جامعه تأثیر شوک‌های کشاورزی بر معیشت را تحت الشعاع قرار می‌دهد. همچنین نتایج نشان داد که شوک‌های کشاورزی باعث عدم امنیت معیشت می‌شوند.

روش تحقیق

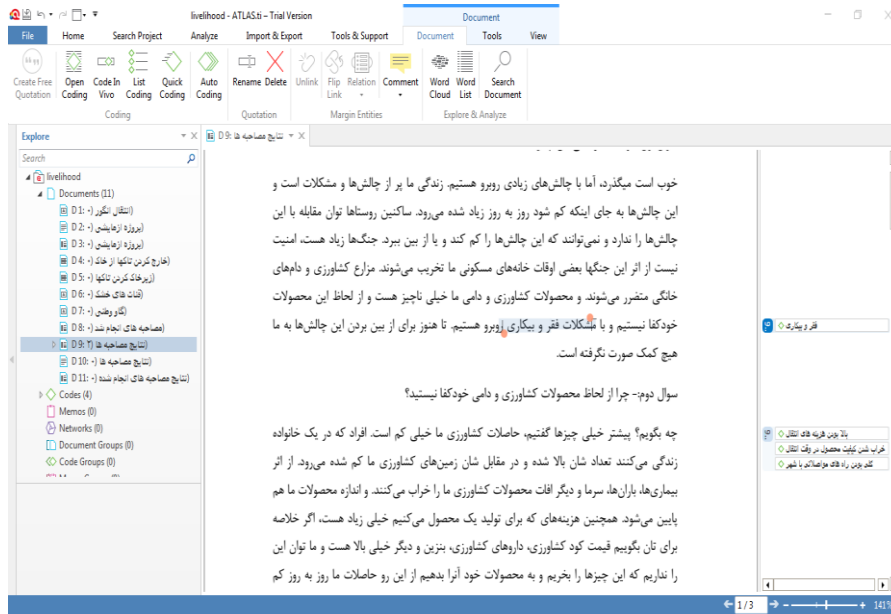
تحقیق حاضر از لحاظ هدف، توسعه‌ای - کاربردی است و از نظر پارادایم در گروه تحقیقات کیفی قرار می‌گیرد. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار اطلس تی‌آی (ATLAS-ti 8.4) بهره گرفته شده است. تحقیق کیفی بر روش‌های کیفی استوار است که در آن‌ها به درک عمیق پیچیدگی‌ها، جزئیات و بافت پدیده‌های مورد مطالعه تأکید می‌شود و می‌کوشد تا رویدادی را شرح دهد (مارشال و همکاران، ۱۳۷۷). تحقیق کیفی نوعی از تحقیق علمی است که محدوده متفاوتی از رشته‌ها، موضوع‌ها و بسیاری از رهیافت‌های متفاوت را شامل می‌شود (Denzin and

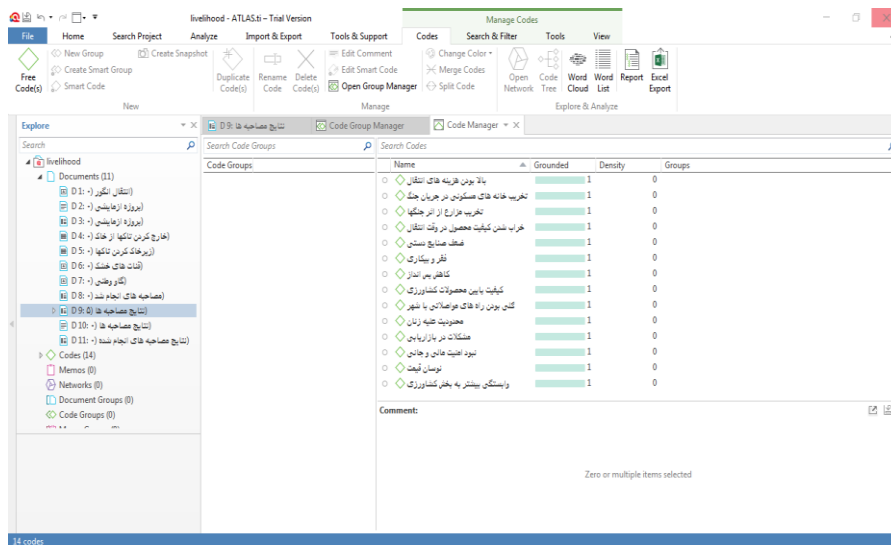
(Lincoln, 2000). روش‌های کیفی می‌توانند برای شناخت فرایندهای اجتماعی پیچیده ابعاد مهم پدیده‌ها از نگاه شرکت‌کنندگان، کشف عقاید، ارزش‌ها و انگیزه‌ها که بر رفتارهای افراد تأکید می‌کند به کار گرفته شود (Malterud, 2001). تحقیقات کیفی اغلب ماهیت اکتشافی دارند و در جست‌وجوی بینش‌های نو هستند و بیشتر از رویکرد استقرایی استفاده می‌کنند (Patton, 2002). تأکید پژوهش کیفی نیز بر تحلیل موارد خاص در زمان و مکان مربوط به خودشان و با شروع از نظرات مردم و فعالان در زمینه و بستر محلی است (Flick, 2009). روش‌های کیفی به‌طور معمول مقادیر بسیار زیادی اطلاعات دقیق درباره‌ی اندکی از مردم و نمونه‌ها تولید می‌کنند. این مسئله به عمق درک از نمونه‌ها و موقعیت‌های مورد مطالعه کمک می‌کند (Patton, 2002). هدف رویکرد کیفی غالباً توصیف یک وضعیت، پدیده، مشکل یا رویداد است (Kumar, 2011).

در این پژوهش کیفی از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف پژوهش یا «نمونه‌گیری هدفمند»^۱ استفاده شده و برای گردآوری داده‌ها از تکنیک مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته استفاده شده است. با توجه به ماهیت مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته، اغلب پرسش‌ها در جریان مصاحبه شکل می‌گیرد و با شناسایی شکاف‌ها و ابهام‌ها از پاسخ‌های مشارکت‌کنندگان، محورهای پرسش‌های بعدی به وجود می‌آید. مصاحبه‌ها از تابستان ۱۳۹۹ شروع شدند. مدت مصاحبه‌ها متفاوت بود و تا ۴۸ دقیقه هم طول می‌کشید. ابتدا از افراد خواسته می‌شد که زمان و مکان مورد علاقه برای مصاحبه را انتخاب کنند و بر آن اساس محاسبه‌ها انجام می‌شد. پس از انجام مصاحبه در اولین فرصت حالت‌های مصاحبه‌شوندگان و کلیت نظرشان راجع به موضوع نوشته می‌شد. چون اثر ویروس کرونا و عدم همکاری مردم محل گردآوری داده‌ها خیلی وقت‌گیر شد. در ابتدای هر محاسبه، مجری پژوهش پس از معرفی خود و موضوع پژوهش اجازه ضبط صدا را از مشارکت‌کنندگان دریافت می‌کرد و به آن‌ها اطمینان می‌داد که در هیچ جایی از پژوهش از نام واقعی آن‌ها استفاده نمی‌شود و هویتشان کاملاً محرمانه خواهد بود. شغل افراد در مصاحبه‌ها کشاورزان، غیرکشاورزان، ملامام مسجد، دانش‌آموزان دبیرستان، معلم دبیرستان، کارمند دولتی، رئیس دانشکده کشاورزی و دانشجویان دانشکده کشاورزی بودند. به‌منظور تحلیل داده‌ها از روش تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده و هم‌زمان با جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد و از نرم‌افزار اطلس تی‌ای بهره گرفته شد. مراحل انجام کدگذاری تا دستیابی به مدل تحقیق در ادامه آورده شده است (شکل ۱).

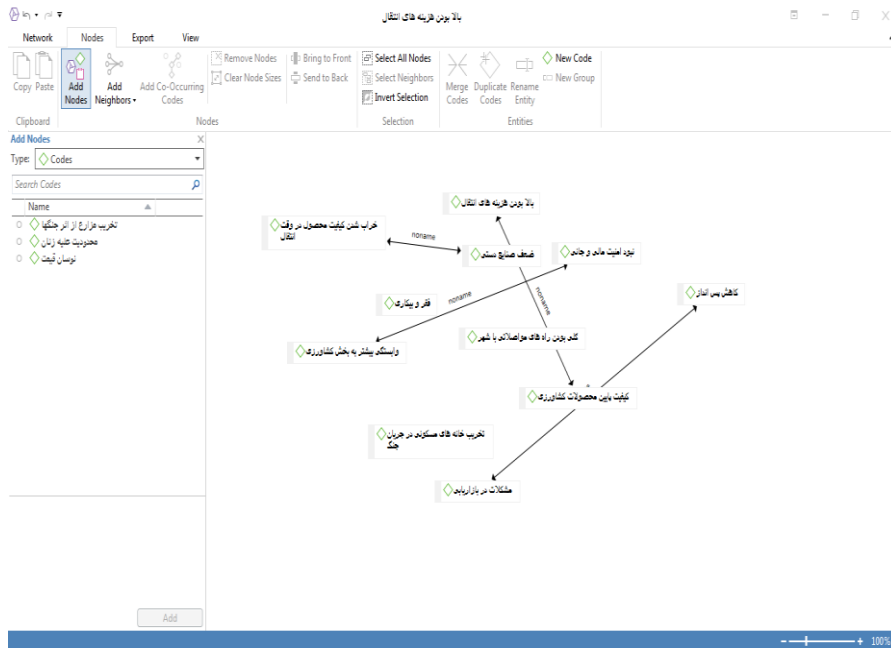
^۱Purposive Sampling

گام نخست: کدگذاری متن مصاحبه‌ها، تصاویر، فایل‌های صوتی و ویدیویی

گام دوم: طبقه‌بندی مفاهیم و دستیابی به مقوله‌های اصلی و فرعی

گام سوم: ترسیم روابط معنایی میان کدها و مقوله‌ها و دستیابی به شبکه مفهومی تحقیق
 شکل ۱. فرایند تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار ATLAS-ti 8.4

گام نخست: کدگذاری متن مصاحبه‌ها

پس از انجام مصاحبه‌ها نخست متن فایل‌های صوتی ضبط‌شده با همان زبان مشارکت‌کنندگان پیاده شد. در هنگام پیاده کردن مصاحبه‌ها، یادداشت‌های هنگام مصاحبه نیز در متن در قالب یادداشت‌های تحلیلی اعمال می‌شدند. برای آشنایی با داده‌ها و ارتباط عمیق، داده‌ها چندین مرتبه بازخوانی شد. پس از وارد کردن داده‌ها در نرم‌افزار اطلس تی‌آی، با مرور داده‌ها هر جا مفهوم خاصی قابل برداشت بود، با مشخص کردن آن بخش، کدی به آن اختصاص داده شد. از سه روش برای نام‌گذاری مفاهیم استفاده شد: نخست، بهره‌گیری از مفاهیم به‌کارگرفته‌شده در پیشینه نظری موجود یا کدهای آزاد؛ دوم، استفاده از برجسب‌های پیشنهادی پژوهشگر ضمن وفاداری کامل به متن یا کدهای باز، و درنهایت، استفاده از اصطلاحات به‌کارگرفته‌شده توسط مشارکت‌کنندگان در مصاحبه که کدگذاری زنده یا برخاسته از متن نیز نامیده می‌شود.

گام دوم: طبقه‌بندی مفاهیم و دستیابی به مقوله‌ها

پس از استخراج مفاهیم و شناسایی کدهای اولیه، در این مرحله از مقایسه مفاهیم و طبقه‌بندی آن‌ها، کدهای اولیه مشابه در یک طبقه کنار هم قرار گرفتند و طبقات اولیه شکل گرفت. این طبقات در هم‌ادغام‌شده مقوله‌ها را تشکیل دادند.

گام سوم: ترسیم روابط معنایی میان کدها و مقوله‌ها و دستیابی به مدل تحقیق

پس از طبقه‌بندی مفاهیم، بار دیگر فرایند کدگذاری از آغاز تکرار شد. در این فرایند برخی کدها حذف شدند، برخی از آن‌ها در دل کدهای دیگر قرار گرفتند یا برچسب برخی از آن‌ها تغییر کرد. در این مرحله، در مقولات نیز تغییراتی اعمال شد و برخی موارد تلفیق شدند و طبقات جدیدی نیز شکل گرفتند. قابل یادآوری است که انجام مصاحبه‌ها تا مرحله اشباع داده‌ها ادامه یافت. در فرایند انجام پژوهش، برای اطمینان از صحت داده‌های جمع‌آوری‌شده، درگیری طولانی‌مدت و عمیق با داده‌ها وجود داشت. ضمن اینکه به‌صورت مداوم کنترل توسط اعضا انجام می‌پذیرفت و برای افزایش تأییدپذیری برخی موارد مجدداً به مشارکت‌کنندگان مراجعه می‌شد. داشتن حداکثر تنوع در نمونه‌گیری و دیدارهای طولانی‌مدت، از دیگر راه‌های افزایش اعتبار داده‌ها بودند. در این پژوهش، اخذ رضایت آگاهانه، حفظ اطلاعات هویتی افراد، برخورد عادلانه با تمامی افراد، قطع فرایند مصاحبه در جایی که مشارکت‌کننده تمایل به ادامه فرایند ندارد، به حداقل رساندن میزان مزاحمت برای دسترسی و واگذاری حق انتخاب مکان و زمان مصاحبه به مشارکت‌کنندگان با هدف راحتی و آسایش آن‌ها، پرهیز از هرگونه رفتاری که بیانگر قضاوت نسبت به صحبت‌های مشارکت‌کننده باشد و رعایت امانت‌داری در پیاده‌سازی محتوای مصاحبه‌ها، به‌عنوان ملاحظات اخلاقی مدنظر قرار گرفت.

محدوده مورد مطالعه

باتوجه به اینکه بستر پژوهش در روستاهای شمالی شهرستان اندر، استان غزنی، کشور افغانستان قرار داشت، به روستاهای مورد مطالعه ۲۸ بار سفر، برای مشاهده و مصاحبه، صورت گرفت. انواع مشاهدات شامل پیش از مصاحبه و پس از مصاحبه بود که با عکس‌برداری نیز توأم بود. هدف این مشاهدات، شناخت بهتر بستر پژوهش و کمک به همدلی و همراهی بیشتر پژوهشگر با مشارکت‌کنندگان بود که درنهایت در مراحل کدگذاری پژوهشگر بهتر بتواند به تحلیل و تفسیر داده‌های برآمده از مصاحبه‌ها بپردازد.

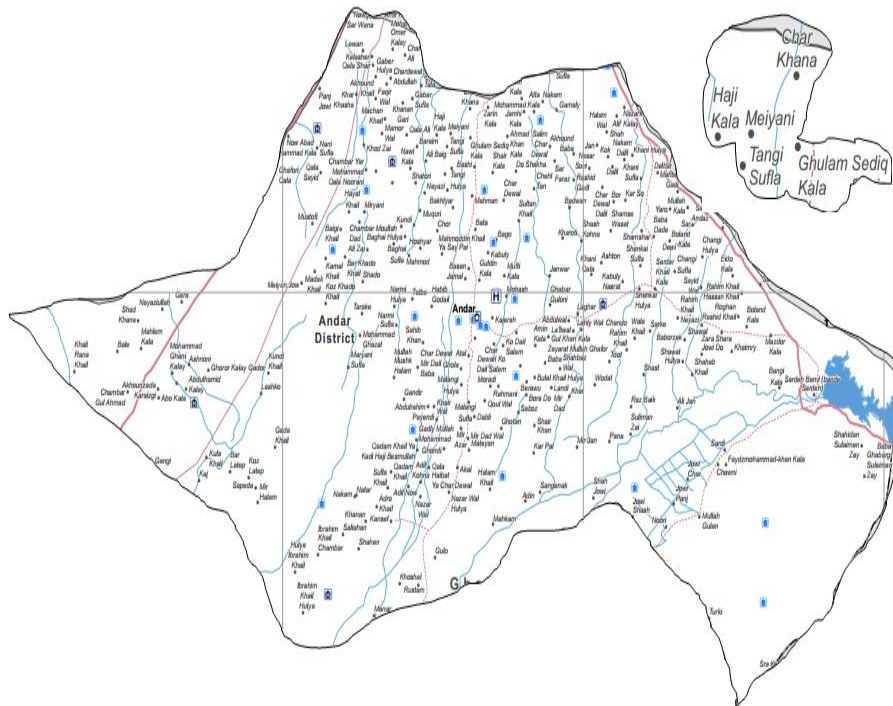

جامعه مورد مطالعه اهالی روستاهای شمالی (قلعه حکیم خان بابا، قلعه حاجی، تنگی علیا، قلعه غلام صدیق، چهارخانه و اکاخیل) شهرستان اندر، استان غزنی، افغانستان بوده است. مجموع خانوارهای این روستاها به ۲۰۱ و مجموع جمعیتشان به ۲۱۹۸ نفر می‌رسد. همان‌طور که ذکر شد ابزار جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش مصاحبه، مشاهده مستقیم، تهیه عکس و فیلم بود. جمع‌آوری داده‌ها تا وقتی جریان داشت که پژوهشگر به اشباع تیوریک رسید و پژوهشگر با انجام ۲۳ مصاحبه به مرحله اشباع رسید.

جدول ۱. مصاحبه‌های انجام‌شده در روستاهای مورد مطالعه

شماره	محل مصاحبه	تعداد مصاحبه‌ها	تعداد افراد در مصاحبه‌ها	مدت میانگین مصاحبه‌ها
۱	قلعه حکیم خان بابا	۶	۵۱	۲۵ دقیقه
۲	قلعه غلام صدیق	۳	۲۸	۳۳ دقیقه
۳	چهارخانه	۴	۴۸	۳۵ دقیقه
۴	تنگی علیا	۴	۳۸	۲۸ دقیقه
۵	اکاخیل	۲	۱۸	۳۸ دقیقه
۶	قلعه حاجی	۴	۴۱	۲۵ دقیقه

اندر یکی از شهرستان‌های درجه اول استان غزنی در افغانستان است که در ۳۰ کیلومتری جنوب‌شرق غزنی قرار دارند و از جمله شهرستان‌های پرجمعیت است. مساحت مجموعی آن ۷۷۴ کیلومتر مربع است (اداره مستقل ارگان‌های محل، ۱۳۹۸). جمعیت این شهرستان در سال ۱۳۹۹ تقریباً ۱۴۰۹۶۳ نفر تخمین زده شده است که ۷۱۴۴۷ نفر آن را ذکور و ۶۸۵۱۶ نفرشان را اناث تشکیل می‌دهد (اداره ملی آمار و معلومات کشور افغانستان، ۱۳۹۹). مجموع روستاهای این شهرستان به ۲۶۰ روستا می‌رسد.

شکل ۲. نقشه شهرستان اندر، استان غزنی، افغانستان

یافته‌ها

باتوجه به مشکلات و پتانسیل‌های موجود در روستاهای افغانستان پژوهش حاضر برای دستیابی به معیشت پایدار در روستاهای شهرستان اندر انجام می‌شود تا بتوان از این طریق مشکلات و چالش‌های معیشتی این روستایان شناسایی، و برایشان راه‌حل‌های متعددی یافت شوند. در این پژوهش، فرایند تحلیل محتوای کیفی هدایت‌شده برای تعیین عوامل تأثیرگذار بر معیشت پایدار در مناطق شمالی شهرستان اندر، استان غزنی استفاده شد و نخست، ۶۰ کد اولیه استخراج شد. با بازبینی متعدد و ادغام کدها بر اساس تشابه در طی چندین مرحله، ۱۱ مقوله‌های اصلی و ۱۹ مقوله‌های فرعی استخراج شد (جدول ۲).

جدول ۲: چالش‌های شناسایی شده بر معیشت پایدار در روستاهای مورد مطالعه

مفاهیم	مقوله‌های فرعی	مقوله‌های اصلی	
تخریب مزارع از اثر جنگ‌های پیاپی، تخریب و از بین رفتن خانه‌های مسکونی در جریان جنگ، نبود امنیت مالی و جانی	اثرات ناگوار جنگ	جنگ و چالش‌های امنیتی	
	عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، شرایط نامساعد امنیتی روستاها برای سرمایه‌گذاری		امنیت سرمایه‌گذاری
افزایش بیماری‌ها ناشی از کمبود تغذیه، ضعف سطح تنوع مواد غذایی، بالا بودن بهای مواد غذایی، عدم دسترسی به آب آشامیدنی پاک	چالش‌های تغذیوی	نبود امنیت غذایی	
گاوهای حساس در مقابل بیماری، عدم تطبیق واکسیناسیون دامداری، موجودیت گاوهای قدیمی، عدم توجه به اصلاح نسل گاوهای قدیمی	ضعف در دام اصلاح‌نژادشده	کارایی ضعیف بخش دامداری و طیور	
	پایین بودن ظرفیت شیردهی گاوها، ازدیاد هزینه‌های نگهداری گاو و گوسفند، گران بودن علوفه‌جات دامی		کمبود تولید لبنیات
نبود برنامه‌های آموزشی - ترویجی در مناطق روستایی از طرف دولت، نبود نهادهای تعاونی در روستاها	عدم توجه دولت	ضعف در اثربخشی امور دولتی	
عدم کشت گندم دیم از اثر خشکسالی، بهای بالای گندم، آسیب‌پذیری بالا در مقابله با شوک‌های کاهش محصولات کشاورزی	آسیب‌پذیری اقتصادی بالا	تکانه‌های اقتصادی و مالی	
	ثابت نبودن حاصلات کشاورزی در سال‌های مختلف، بالا بودن هزینه‌های تمام‌شد محصولات کشاورزی، راهبرد افزایش درآمد به یک بخش خاص (کشاورزی تک‌محصولی) محدود است.		ریسک بالا و کاهش پس‌انداز
	آسیب کالبدی مسکن روستایی باتوجه‌به بافت خشت و گلی در فصل زمستان، هزینه زیاد بازسازی مسکن روستایی آسیب‌دیده در فصل زمستان		ضعف در ساخت مسکن روستایی
عدم ثبات در قیمت محصولات	نوسان قیمت	فروش و بازاریابی محصولات کشاورزی	
وجود داروخانه‌های بدون مجوز رسمی حکومت در روستاها، داروهای بی کیفیت و تاریخ گذشته، وجود دکتران غیرمتخصص در روستاها	خدمات بهداشتی غیراصولی	بهداشت و سلامت	

ادامه جدول ۲

هزینه‌های زیاد منابع مصرفی (حامل‌های انرژی)	هزینه زیاد حامل‌های انرژی	بهای زیاد بنزین و گاز، گران بودن مواد سوخت، نبود برق در روستاها
	هزینه بلند آب آشامیدنی و آبیاری	هزینه زیاد حفر چاه‌های عمیق، هزینه زیاد آماده کردن آب آشامیدنی، زیادبودن هزینه‌های استخراج آب از زمین
	استفاده از انرژی‌های خورشیدی	استفاده از آبگرمکن‌های خورشیدی، کاهش هزینه‌های حامل‌های انرژی، ایجاد برنامه‌های تشویقی و حمایتی برای استفاده از انرژی‌های خورشیدی، اشتغال‌زایی در بخش انرژی‌های خورشیدی
وابستگی بیشتر به بخش کشاورزی	کشاورزی سنتی	عدم وجود گونه‌های تاک مقاوم به سرما، زیرخاک کردن تاک‌ها در فصل زمستان، شکسته شدن شاخه‌های تاک هنگام زیرخاک کردن، وجود تاک‌های نشسته به زمین، صدمه رسیدن به حاصلات انگور از اثر تماس با زمین، عدم کنترل بیماری‌های کشاورزی و آفات طبیعی، تبدیل کردن انگور به کشمش در فضای آزاد و روش‌های سنتی
	محدودیت زمین‌های کشاورزی	فرهنگ ساخت محوطه بزرگ خانه‌ها، ازدیاد جمعیت روستایی، وجود قنات‌های خشک باعث محدودیت زمین شده است.
	خشکسالی و روش‌های سنتی آبیاری	آبیاری قدیمی، پرت‌آب، خشک شدن قنات‌ها، پایین بودن سطح آب‌های زیرزمینی.
عدم توجه به صنعتی‌سازی روستاها	صنایع دستی	نبود فروشگاه‌های صنایع دستی، عدم توجه به صنایع بزرگ و کوچک، عدم توجه به مهارت‌های زنان در بخش صنایع دستی
نبود فرصت‌های شغلی متنوع	عدم توجه به بخش کارآفرینی روستایی	کاهش مهارت‌های لازم شغلی، نبود برنامه‌های آموزنده در بخش کسب مهارت‌های شغلی، بیکاری در فصول پاییز و زمستان

جنگ و چالش‌های امنیتی

افغان‌ها علاوه بر متحمل شدن تلفات جانی، از دست‌دادن اسباب معیشت، قطع دسترسی به آموزش و خدمات صحتی و محرومیت از سایر خدمات اساسی را نیز متحمل شده‌اند. در بعضی جاها، مدارس و دبیرستان‌ها مسدود گردیده، مراکز صحتی قابل دسترسی نیست و استفاده از سرک‌ها مستلزم هشدار و خطر است (ابعاد حقوق بشری فقر در افغانستان، ۲۰۱۰). زنان و اطفال بار سنگینی را به‌خاطر از دست‌دادن نان‌آورشان متحمل می‌شوند. اکثر فامیل‌ها با از

دست دادن مرد خانواده، بدون سرپرست باقی مانده و متحمل با یتیم‌ها، بیوه و تمام اعضای فامیل، بدون سرپرست گردیده‌اند. این فامیل‌ها نان‌آور خانه خود را از دست داده‌اند و اکنون اطفالشان در کوچه‌ها گدایی می‌کنند (تحقیق ساحوی، ۲۰۰۹). جنگ و ناآمنی علاوه بر چالش‌های دیگر بخش کشاورزی را نیز تحت سایه خود درآورده است. از اثر جنگ‌های چند دهه اخیر در کشور، در کنار اینکه میلیون‌ها افغان در این مدت کشته و زخمی شدند، میلیون‌ها افغان دیگر مجبور به ترک کشور خود شدند، سرمایه‌های خویش را از دست دادند، زمین‌های کشاورزی که مردم در آن مشغول کار بودند به صحرا تبدیل شدند و در کل این وضعیت میزان فقر و بیکاری را در بین جوامع روستایی به شدت بیشتر ساخت. نمونه از نقل‌قول یکی از مصاحبه‌شونده‌ها در این رابطه عبارت‌اند: «از اثر نبود امنیت و جنگ‌های پیاپی خیلی صدمات به زندگی ما وارد شده‌اند، بخش کشاورزی را تضعیف کرده است. خانه‌های مسکونی، باغات و مزارع متضرر شده همچنین خیلی افراد عضو وجودشان از اثر جنگ از دست دادند. اگر خلاصه برایتان بگویم جنگ عامل همه بدبختی‌هاست» (م ۱۸، ۱۹ و ۱).

نبود امنیت غذایی

امنیت غذایی به دسترسی همه افراد یک جامعه، در تمام ادوار عمر به غذایی کافی و سالم برای داشتن زندگی سالم و فعال مطابق با ترجیحات غذایی گفته می‌شود و درآمد خانوار از عوامل مهم در تأمین امنیت غذایی در یک نظام اجتماعی است. عامل مهم دیگر در تأمین امنیت غذایی جامعه، ذائقه و دانش تغذیه‌ای خانواده‌ها در نحوه تخصیص بودجه برای تهیه بهترین نوع غذای در دسترس و چگونگی تقسیم غذا در خانواده است (زراعت‌کیش و کمالی، ۱۳۹۵). در افغانستان ۹,۳ میلیون نفر (یک‌سوم جمعیت این کشور) از نبود امنیت غذایی رنج می‌برند و از این تعداد ۳,۴ میلیون تن از لحاظ غذایی به شدت امنیت ندارند و ۵,۹ میلیون نفر دیگر با نداشتن امنیت میانگین غذایی دست‌وپنجه نرم می‌کنند و قادر نیستند با بی‌ثباتی یا چالش‌هایی از جمله آفت‌های طبیعی یا جنگ مقابله کنند. بسیاری از آنان ناگزیر به فروش زمین می‌شوند و یا برای کمک به دوستان و اقاربشان مراجعه می‌کنند (WFP, 2015). از اثر عوامل مختلف مردم محل به غذایی سالم دسترسی ندارد و بعضی‌شان، خصوصاً اطفال، به بیماری‌های مختلف مانند سوءتغذیه دچار شده‌اند. در این باره مصاحبه‌شوندگان چنین اظهار نظر کردند: «تنوع غذایی مردم خیلی ضعیف هست. یعنی به طور مداوم دو یا سه نوع غذا به صورت دوامدار می‌خورد. بخاطریکه فقر زیاد هست و مردم پول ندارد.» (م ۳ و ۱).

۱. علامت اختصاری مشارکت‌کنندگان است.

کارایی ضعیف بخش دامداری و طیور

اصولاً دامدای و طیور یک شغل را تشکیل می‌دهند، اما دولت و سازمان‌های مرتبط با کشاورزی در اصلاح نسل، پرورش حیوانات و تهیه لبنیات سالم برنامه‌های لازم در روستاهای مورد مطالعه نداشتند. نمونه نقل‌قول‌ها در این زمینه عبارت‌اند از: «گاوها و مرغ‌ها داریم، اما میزان تولید شیر و تخمشان خیلی پایین است. گاوهای قدیمی داریم و بنا بر دلایل مختلف هر سال تلف می‌شوند. گاوهایی که قدرت حاصل‌دهی بالا دارند نیست. بخش دامداری و طیور خیلی ضعیف است و مردم محل از نگهداری آن کدام مفاد به دست آورده نمی‌تواند» (م ۶ و ۲).

ضعف در اثربخشی امور دولتی

افغانستان در درازای تاریخ حکومت‌های ضعیفی داشته است که نمی‌توانستند حاکمیت خود را به هر گوشه کشور تمدید کنند. پالیسی‌هایی به سطح ملی که شامل انکشاف اقتصادی و تحولات اجتماعی می‌گردد، هیچگاه طرح و عملی نشده‌اند. برای مبارزه با چالش‌ها سرمایه‌گذاری مناسبی صورت نگرفته است. مدیریت درست و مؤثر منابع محدود طبیعی مانند (زمین و آب قابل استفاده برای آبیاری) نیز موجود نبوده است. همچنین در حصه بلند بردن ظرفیت‌ها، به‌شمول نیروی بشری توجه و سرمایه‌گذاری نگردیده تا با چالش‌های اقتصادی و اجتماعی مبارزه شود (ابعاد حقوق بشری در افغانستان، ۲۰۱۰). عوامل مختلف مانند ضعف دولت، جنگ‌ها و ناامنی باعث این شده که مردم محل با حکومت ارتباط نداشته باشند و در محرومیت بیشتر زندگی کنند. همچنین در طول چند دهه گذشته از طرف دولت در روستاهای مورد مطالعه هیچ برنامه توسعه‌ای در هیچ بخش عملی نشده است. باشندگان روستاهای مورد مطالعه در مصاحبه‌هایشان چنین اظهار نظر کردند: «وسیله مهم که مردم محل توسط آن امرار معاش می‌کند، کشاورزی و دامداری است. اما متأسفانه که حکومت برای تقویت این بخش‌ها هیچ کمک نکرده است. خدمات ترویجی که برای توسعه کشاورزی مهم است، هیچ نیست و مردم با نام مأمور ترویجی و نهادهای تعاونی آشنا نیستند» (م ۴ و ۵).

تکانه‌های اقتصادی و مالی

میزان آسیب‌پذیری خانوارها در افغانستان بسیار بلند است. آسیب‌پذیری در برابر صدمه‌ها یکی از مهم‌ترین ابعاد شکنندگی افغانستان به‌شمار می‌رود. جغرافیا و خطر تغییر اقلیم، ساختار عقب‌ماندگی اقتصادی و وابستگی شدید به محصولات کشاورزی، درگیری دوام‌دار و بی‌ثباتی سیاسی، و عدم موجودیت شبکه‌های رسمی محافظتی همه و همه در شناسایی اینکه افغانستان در برابر سختی‌ها آسیب‌پذیر است، سهم دارند (گزارش وضعیت فقر در افغانستان، ۱۳۹۴). در این باره شرکت‌کنندگان چنین اظهار می‌کردند: «فقر زیاد شده و یگانه چیزی که ما

از آن درآمد به دست می‌آوریم محصولات کشاورزی، خصوصاً انگور، است که از نبود باران‌ها محصولات کشاورزی صدمه دیده و کاهش پیدا کرده‌اند. همچنین هر سال از اثر سرمای شدید، بیماری‌ها و آفات‌های مختلف محصولات صدمه می‌بیند که با صدمه دیدن محصولات کشاورزی زندگی ما صدمه می‌بیند و میزان فقر بلند می‌رود» (م ۹ و ۱۱).

فروش و بازاریابی محصولات کشاورزی

کشاورزان از عدم موجودیت بازارهای فروش در محلات تولیدشان شکایت دارند و از عدم موجودیت تقاضا برای محصولات اضافی‌شان و یا قیمت پایین محصول در وقت فروش رنج می‌برند. در این باره شرکت‌کنندگان چنین اظهارنظر کردند: «در وقت رفع حاصل بهای محصولات خیلی پایین می‌شود و در زمان رفع حاصل از محصولات خود درآمد مناسب به دست آورده نمی‌توانیم» (م ۷ و ۸).

بهداشت و سلامت

داشتن وضع صحی مناسب افراد جامعه بدون شک متضمن ایجاد جامعه پیشرفته و رفاه افراد آن محسوب می‌گردد و شرط لازمی برای مشارکت مردان و زنان در تمام فعالیت‌های انسانی به حساب می‌آید. در مناطق روستایی همواره مردم از خدمات بهداشتی غیراصولی شکایت می‌کردند و از این خدمات راضی نبودند. دراصل دولت افغانستان و ادارات مربوط بهداشتی باید در کنار توسعه و گسترش خدمات صحی، تلاش کنند که نحوه ارائه خدمات بهداشتی و صحی را بهبود بخشند و سطح کیفی عرضه خدمات را بالا ببرند. در این باره شرکت‌کنندگان چنین اظهارنظر کردند: «در روستاها دکترا متخصص نیست و ما برای تداوی امراض به داروخانه‌های موجود مراجعه می‌کنیم. پول زیاد می‌گیرد، اما اثر این داروها بسیار پایین و هیچ است. نظارت دولت نیست و همه داروخانه‌ها و مراکز صحی بدون اجازه دولت ساخته شده است. اگر خلاصه بگوییم، در روستاها ارائه خدمات صحی به یک شغل درآمدزا و تجارت تبدیل شده که همه‌شان در غم پر کردن جیب خود هستند» (م ۷، ۱۰ و ۱۲).

هزینه‌های بالای منابع مصرفی (حامل‌های انرژی)

خیلی مردم به خدمات جدید انرژی دسترسی ندارند. مهم‌ترین کار برای افراد فقیر دستیابی خانواده‌هایشان به انرژی مورد نیاز برای پخت‌وپز و ایجاد گرماست. این افراد وابستگی زیادی به سوخت‌های طبیعی مانند چوب، ذغال و فضلۀ حیوانات دارند. زیرا یا به مواد نفتی دسترسی ندارند و اگر دسترسی داشته باشند، بهایشان خیلی بالاست. در این مورد مردم چنین اظهارنظر کردند: «بهای مواد سوخت خیلی بالاست و هوای اینجا خیلی سرد است. در فصل

زمستان ناگزیر هستیم که مواد گرم‌کننده به بهای بلند بخریم و اکثر خانوارها برای گرم کردن خانه‌ها و پخت‌وپز از مواد فاضله فضله حیوانات و چوب درختان استفاده می‌کنند» (م ۱۳، ۱۲ و ۱۴).

وابستگی بیشتر به بخش کشاورزی

بخش عمده مردم روستاهای مورد مطالعه مشغول به کارهای کشاورزی هستند و در ساختار اقتصادی این روستاها، کشاورزی از ارزش و جایگاه خاصی برخوردار است. مردم این روستاها در محرومیت بیشتری به سر می‌برند و تنها از راه کشاورزی نیازمندی‌های اقتصادی خود را مرفوع می‌کنند. از نظر پژوهشگران تنها توسل به فعالیت‌های کشاورزی در روستاها چاره‌ساز نیست و ایجاد مشاغل متنوع یا تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها به‌عنوان یک هنجار شناخته می‌شود (ایزدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷-۱۸). اغلب نظریه‌پردازان توسعه در راستای کاهش اثرات منفی ساختاری و در چهارچوب الگوی توسعه پایدار رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی را پیشنهاد کرده‌اند (جوان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱). بنابراین، اقتصاد روستایی نیازمند متنوع‌سازی است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۶: ۱۶۵). باید در ضمن تقویت فعالیت‌های کشاورزی به بخش‌های دیگر تولیدی نیز توجه صورت گیرد. در این باره یکی از مشارکت‌کنندگان چنین اظهارنظر کردند: «تنها از راه کشاورزی که در آن از روش‌های قدیمی استفاده می‌کنیم، درآمد ما تأمین می‌شود و این درآمد برای امرار معاش چاره‌ساز نیست؛ چون حالاً جمعیت بیشتر شده و نیازمندی‌ها چند برابر شده‌اند» (م ۱۷، ۱۶ و ۱۵).

عدم توجه به صنعتی‌سازی روستاها

همان‌طوری که قبلاً یادآور شدیم، بیشترین جمعیت افغانستان در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و در مقایسه با نواحی شهری از امکانات کمتری برخوردارند. جمعیت روستایی این کشور به‌رغم به‌کارگیری راهبردهای متفاوت روستایی، به‌دلیل همه‌جانبه نبودن تفکرات انتخابی همچنان در فقر به سر می‌برند. لذا لازم است رهیافت‌های مختلف و جامع برای توسعه روستایی انتخاب شود که یکی آن‌ها توجه و تقویت صنایع روستایی است.

سازمان توسعه صنعتی، وابسته به سازمان ملل، یونیدو، ضمن تأکید بر فرایند استقرار صنعت در مناطق روستایی، بیان می‌دارد که صنعتی شدن روستایی و کاهش فقر را می‌توان مکمل یکدیگر دانست. با استقرار صنعت در روستا، اشتغال و درآمد را می‌توان از طریق ارتقای

سرمایه‌گذاری‌های کوچک مقیاس بر پایه استفاده از منابع محلی و از طریق تولید کالاهای مصرفی و افزایش تقاضای محلی بهبود بخشید (UNIDO, 1984: 487). صنعتی‌سازی روستا، علاوه بر ایجاد اشتغال و درآمد در نواحی روستایی، سهم قابل توجهی در تغییرات اجتماعی و محیطی نیز دارد. در این میان، صنعت روستایی به دلایلی چون کمک به حفظ جمعیت روستایی، افزایش سطح بهره‌وری اقتصادی، تنوع‌بخشی اقتصادی، تمرکززدایی اقتصادی و استفاده بهینه از منابع، دارای اهمیت فراوانی است (ایمانی، ۱۳۹۵). در این باره شرکت‌کنندگان چنین اظهارنظر کردند: «قبلاً هم یادآور شدیم که منابع درآمدی ما خیلی محدود است؛ یعنی تنها یک بخش نیازمندی‌های معیشتی ما مرفوع کرده نمی‌تواند. اگر منابع درآمدی ما بیشتر شود، شاید که مشکلات معیشتی ما کاهش پیدا کند» (م ۲۰، ۲۱ و ۲۳).

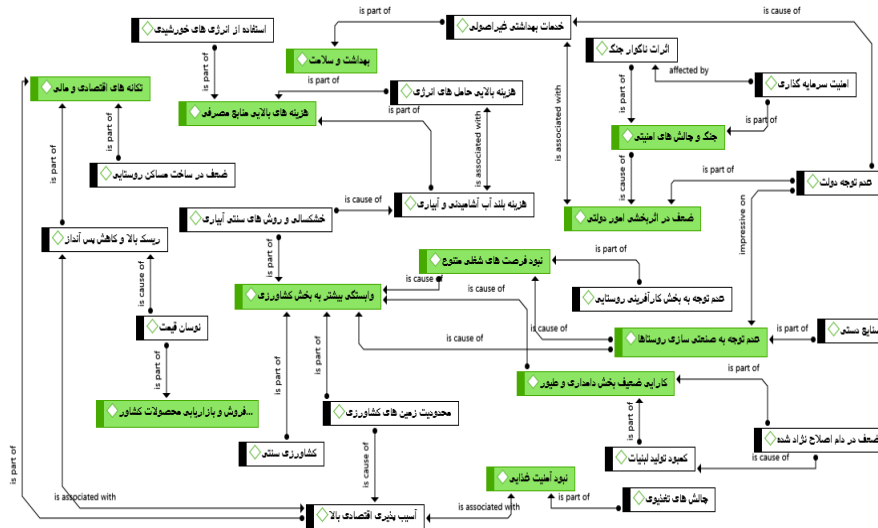
نبود فرصت‌های شغلی متنوع

رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی، یکی از رویکردهای مورد توجه در توسعه همه‌جانبه اجتماعات روستایی است؛ به گونه‌ای که وجود تنوع در اقتصاد روستا، لازمه دستیابی به توسعه پایدار روستایی بیان شده است (جوان و همکاران، ۱۳۹۰: ۱). از نظرگاه درآمد، اشتغال به فعالیت‌های غیرکشاورزی در رشد و رونق اقتصاد روستایی دارای اهمیت است. از این رو گسترش فعالیت‌های غیرکشاورزی روستایی سهم عمده‌ای در افزایش درآمدهای روستایی داشته است (پاپلی یزدی، ۱۳۹۰: ۲۲۷). اشتغال به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی جامعه بشری در جایگاه یکی از رویکردهای تحول‌زای چند دهه اخیر در فرایند توسعه اقتصادی و تأمین فرصت‌های نوین شغلی، از اهمیت وافری برخوردار است. این امر، به‌ویژه در روستاها، اهمیت زیادی دارد؛ زیرا روستاها به‌دلیل دارا بودن منابع متعدد و متنوع طبیعی و انسانی از ظرفیت بالایی برای ایجاد فرصت‌های جدید شغلی برخوردار هستند (صادق‌لو و همکاران، ۱۳۹۵). در این باره یکی از مصاحبه‌کننده‌ها چنین اظهار نظر کرد: «اگر کارهای جدیدی ایجاد شود، شاید که بیکاری کم شود. این یک چالش خیلی بزرگ است؛ چراکه جمعیت روستایی زیاد شده می‌رود، اما کارهای جدیدی ایجاد نمی‌شود. مثلاً کشاورز که چند سال قبل کارهای مزرعه خود را به‌تنهایی انجام می‌دادند، حالا اعضای آن خانواده بیشتر شده و همه‌شان مشغول در همان مزرعه‌اند که این کار بیکاری را افزایش داده است» (م ۶ و ۲۲).

ترسیم شبکه مفهومی معیشت پایدار با اطلس تی‌آی

در نرم‌افزار اطلس تی‌آی دو سطح تحلیل صورت می‌گیرد: سطح تحلیل متنی که در آن اقدامات مانند تقسیم‌بندی فایل داده‌ها، کدگذاری متن، تصویرها و صداها و نوشتن یادداشت‌ها انجام می‌شود؛ سطح تحلیل مفهومی که بر فعالیت‌های مربوط بر تدوین چارچوب نظری، مدل‌سازی و مرتبط کردن کدها، مفاهیم و مقوله‌ها و طراحی شبکه متمرکز است (سیدجوادی و اسفیدانی، ۱۳۸۹). عملکرد شبکه مفهومی اطلس تی‌آی ابزاری است که به محقق این امکان را می‌دهد که داده‌های خود را به شکل بصری کاوش کند. هنگامی که سفر تجزیه و تحلیل خود را آغاز می‌کند، با مشاهده موارد جالب داده‌های خود را کاوش می‌کند. بعد از مدتی محقق می‌تواند آنچه را که مشاهده می‌کند، با اطلس تی‌آی به شکل شبکه ترسیم کند. در نهایت ارائه نمای روابط بین کدها می‌تواند نتایج پژوهش را به شکل درست نشان دهد. مقولات و مفاهیم استخراج‌شده در جدول بالا ذکر گردید. در ادامه ارتباط مقولات در قالب شبکه مفهومی و بر مبنای قضیه‌های مطرح‌شده، تبیین گردیده است. شکل زیر شبکه مفهومی موانع دسترسی به معیشت پایدار در روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد. محقق برای شناسایی طبقات از رنگ‌های مختلف استفاده کرده است. که جعبه‌های سفید مربوط به مقوله‌های فرعی و جعبه‌های سبز روشن مربوط به مقوله‌های اصلی هستند.

شکل ۲: شبکه مفهومی چالش‌های معیشتی روستاهای مورد مطالعه

بحث و نتیجه‌گیری

افغانستان از جمله کشورهای در حال توسعه است که بیشترین مردم آن در مناطق روستایی زندگی می‌کنند و مردم روستایی با فقر و مشکلات متعدد معیشتی دست‌وپنجه نرم می‌کنند. در ضمن تلاش‌های صورت‌گرفته برای کاهش فقر خیلی ناچیز است و مردم روستاییان در محرومیت بیشتری زندگی می‌کنند. اهمیت توجه به پایداری معیشت روستاییان که یکی از ارکان دستیابی به توسعه پایدار روستایی است، ضروری به نظر می‌رسد. قابل یادآوری است که در مناطق روستایی کشور افغانستان مطالعات کمی در بخش معیشت پایدار روستایی انجام شده است. برای شناسایی چالش‌های موجود در مناطق روستایی این امر ضروری به نظر می‌رسد که باید بخش مطالعات و تحقیقات روستایی تقویت شود تا چالش‌های موجود روستایی شناسایی و برای از بین بردن آن تلاش‌های همه‌جانبه صورت گیرد. با توجه به نتایج تحقیق فعالیت‌های کشاورزی تعیین‌کننده حیات اقتصادی روستاهای مورد مطالعه است که بخش کشاورزی به تنهایی قادر به تأمین معیشت خانوارها نیست. ضمن توسعه بخش کشاورزی، تنوع معیشتی می‌تواند گزینه مناسب برای غلبه بر اوضاع نامساعد زندگی در مناطق روستایی باشد. از تجزیه و تحلیل داده‌های مورد مطالعه می‌توان استنباط کرد که وابستگی شدید به بخش کشاورزی، جنگ و چالش‌های امنیتی، نبود امنیت غذایی و کارایی ضعیف بخش دامداری و طیور چالش‌های معیشتی روستاییان را بالا برده است. منبع مهم معیشتی روستاییان کشاورزی است و این کشاورزی بنابر عوامل مختلف مثلاً کشاورزی سنتی، خشکسالی، کاهش سرمایه و محدود شدن زمین‌های کشاورزی، نمی‌تواند نیازمندی‌های معیشتی روستاییان را مرفوع کند. بنابراین، برای شکوفایی اقتصادی و اجتماعی باید در بخش توسعه کشاورزی گام‌های مؤثری برداشت.

جنگ‌های چند دهه اخیر وضعیت فقر و ناامنی را وخیم‌تر ساخته و این وضعیت وخیم فقر حیات بخش بزرگ افغان‌ها را تهدید می‌کند. واضح و آشکار است که جنگ و چالش‌های امنیتی در افغانستان هر بخش تولیدی و خدماتی را زیر سایه خود آورده و جلو هر نوع پیشرفت و توسعه را گرفته و باعث این شده است که مردم روستایی با دولت و ادارات توسعه روستایی ارتباط نداشته باشد و در محرومیت بیشتر زندگی کنند. تشدید و صدمات جنگ نسبت به شهر در روستاها خیلی بالاست و روستاهای مورد مطالعه از اثر جنگ و چالش‌های امنیتی صدماتی فراوانی دیده‌اند و در تضعیف و متضرر شدن بخش کشاورزی، تخریب خانه‌های مسکونی، معلولیت افراد روستایی و عدم سرمایه‌گذاری نقش بسزایی دارند. بنابراین، سیاست‌مداران و طرفین درگیر در جنگ باید در تلاش خاتمه یافتن به این معضل بزرگ شوند تا مردم از اثرات

ناگوار جنگ نجات و رهایی پیدا کنند. در پهلوی جنگ و چالش‌های امنیتی ضعف در اثربخشی امور دولتی و عدم توجه دولت به مناطق روستایی باعث محرومیت بیشتر روستاییان شده است؛ یعنی در طول تاریخ هیچ برنامه توسعه‌ای که باعث بهبود وضعیت زندگی روستایان و کشاورزان روستاهای مورد مطالعه شود نبوده است. معضل بزرگ دیگر که مردم روستاهای مورد مطالعه با آن روبه‌رو هستند، نبود ایجاد فرصت‌های شغلی جدید است. طوری که قبلاً یادآوری شد، یگانه شغلی که در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد فعالیت‌های کشاورزی است که در فصل‌های معین سال مردم محل در آن مشغول‌اند؛ اما در فصل‌های پاییز و زمستان بیکار می‌شوند؛ زیرا بدون کشاورزی بخش‌های دیگر تولیدی و خدماتی نیستند که مردم محل در آن مشغول شوند. یکی از راه‌های ایجاد فرصت‌های جدید شغلی تقویت بخش صنایع روستایی به‌ویژه صنایع دستی، توسعه کارآفرینی و رویکرد چندکاره بودن و خروج از تک‌کارکردی است. اشتغال و تأمین فرصت‌های جدید شغلی در روستاهای مورد مطالعه از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا روستاها از اثر دارا بودن منابع متعدد و متنوع طبیعی و انسانی از ظرفیت بالایی برای ایجاد فرصت‌های جدید شغلی برخوردار هستند. دراصل، شناسایی پتانسیل‌های محیطی و استفاده بهینه و مناسب از آن می‌تواند تأثیر بسزایی در افزایش اشتغال داشته باشد که به دنبال آن وضعیت درآمدی خانوارها بهبود پیدا می‌کند و به‌طور کلی، توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی روستاها را در پی خواهد داشت.

محدودیت‌های پژوهش

در انجام پژوهش حاضر، محدودیت‌هایی وجود داشت. یکی از محدودیت‌ها این بود که بنابر شرایط حاکم امنیتی و اجتماعی مردم خیلی به‌سختی برای مصاحبه حاضر می‌شدند و همکاری مردم محل خیلی ناچیز بود. مشکل دیگر مربوط به انجام مصاحبه‌ها بود که امکان دسترسی به بعضی از متخصصان به‌آسانی میسر نبود. چون در مناطق مورد مطالعه فعالیت‌های شبکه‌های مخابراتی خیلی ضعیف بود و برای تنظیم وقت مصاحبه خود محقق حضوری می‌رفت و با مصاحبه‌شونده‌ها مکان و زمان مصاحبه را تنظیم می‌کرد که در مواردی حدود یک ماه برای تنظیم وقت با مصاحبه‌شونده‌ها زمان نیاز بود. در موارد دیگر از اثر شیوع ویروس کرونا بعضی اوقات زمان و مکان مصاحبه تنظیم‌شده با متخصصان تغییر می‌کرد و این امر فرایند پژوهش را طولانی می‌کرد.

منابع

- Afrakhteh, H., Asadi, M., Rbyvar, M., & Daman bagh, J. (2012). **Handicraft role in the development of the rural economy (Case Study: Uraman village in the city Sarvabad)**. Proceedings of the First National Conference on Geography and Rural Development Planning, Ferdowsi University, Mashhad, Iran. [In Persian]
- Afrarhteh, H., Jawan, F., Riahi, V. (2017) **Analysis of capabilities and barriers to livelihood diversification for sustainable rural development (case study: Rezvanshahar county)**. Journal of rural research and planning. 6 (4). 91-106. [In Persian].
- Ali Beigi, A.M., Mousavi, S.S. (2012) **the role of agricultural sector development in reducing poverty and sustainable livelihood of villagers**. Management of capital and agricultural talents in the light of industry and trade in Zanzan province. [In Persian].
- Angelsen, A., Jagger, P., Babigumira, R., Belcher, B., Hogarth, N.J., Bauch, S., Borner, J., Smith-Hall, C., Wunder, S., 2014. **Environmental Income and Rural Livelihoods: A Global-Comparative Analysis**. World Dev. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.03.006>.
- Azizian, M.S. And Qadimi, Y. (2013). **Investigating the role of industrial industries in the sustainable livelihood of rural households**, the second national conference on tourism and nature tourism in Iran, Hamedan, <https://civilica.com/doc/276445>. [In Persian]
- Babulo, B., Muys, B., Nega, F., Tollens, E., Nyssen, J., Deckers, J., Mathijs, E., 2009. **The economic contribution of forest resource use to rural livelihoods in Tigray, Northern Ethiopia**. For. Policy Econ 11, 109e117. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2008.10.007>.
- Berchoux, T., Watmoughb, G. R., Huttonc, C.W. and Atkinsond, P. M. (2019). **Agricultural shocks and drivers of livelihood precariousness across Indian rural communities**. Landscape and Urban Planning.189 :307-319.

- Berimani, F., Rasti, H., Raisi, A. & Mohammadzadeh, M. (2016). **Analysis of geographical factors affecting household livelihood in rural settlements (case of Qatar city)**. Geography and urban-regional planning. Year 6. No. 18: 96-85. [In Persian]
- Cherni, J.A. & Hill, Y. (2010). **Energy and policy providing for sustainable rural livelihoods in remote locations – the case of Cuba**. Geoforum. 40(4). 645-654. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2009.04.001>.
- Darban Astana, A., Matiei Langroudi, S. H., Ghasemi, F. (2018). **Identification and analysis of factors affecting sustainable livelihoods of farmers (Case study: Shazand city)**. Rural Research, 9 (2), 324-337. doi: 10.22059 / jrur.2018.241568.1165. [In Persian]
- Denzin N, Lincoln Y. (2000). **Handbook of qualitative Research**. 2nd ed. Thousand Osaka, calif: Sage.
- DFID., 1999. **Sustainable Livelihoods Guidance Sheets**, Numbers 1–8, London: Department for International Development (also available on www.livelihoods.org).
- Eftekhari, R., Abdolreza. M.D And Taheri, M.P. (2011). **Assessing the sustainability of tourism in Iran's historical and cultural villages with emphasis on the tourism development paradigm**. Journal of Tourism Studies. Volume 1, Number 14, pp. 1-39. [In Persian]
- Ellis, F., 2000. **Rural Livelihood and diversity in developing countries**. Oxford: Oxford University Press.
- FAO. (2020) **'Integrated food security Phase classification in Afghanistan**. Rome, Food and Agriculture Organization of the United Nation.
- FAO., 2019. **Afghanistan emergency livelihoods response plan 2019**. Rome. Pp 24.
- Field Research**, 2009. (In Dari).
- Fikir, D., Tadesse, W., Gure, A., 2016. **Economic contribution to local livelihoods and households dependency on dry land forest products in**

- hammer district, southeastern Ethiopia.** Int. J. For. Res. 2016, 1e11.
<https://doi.org/10.1155/2016/5474680>.
- Flick, U. 2009. **An Introduction to Qualitative Research**, Sage Publications Inc. London.
- Guillotrea, P., Campling, L. and Robinson, J. (2012). **Vulnerability of Small Island Fishery Economics to Climate and Institutional Changes.** Current Opinion in Environmental Sustainability. Vol 4. 287-291.
- Haji Hosseini, S., Matiei Langardi, S.H., Ghadiri Masoom, M. And Darban Astana, A. (2019), **Spatial analysis of livelihood assets of rural households: A case study of Buin Zahra city.** Quarterly Journal of Human Geographical Research. Volume 51. Number 3. pp. 693-714. [In Persian]
- Hosseini, N., Fakhrabad, H.Z. And Jahanbakhsh, N. (2018). **Investigating the effective components in the livelihood sustainability of the villagers of Neishapour.** The second national conference on the perspective of sustainable rural development in Iran-Tehran. kharazmi University. Iranian Scientific Association of Geography and Rural Planning. [In Persian]
- Imani, B., (2016). **The impact of rural industrialization on rural development.** First International Conference and Second National Conference on Agriculture, Environmental and Food Security, Pp: 8. [In Persian].
- Independent Directorate of Local Governance**, (2019), Islamic republic of Afghanistan.
- Izadi, H., Badri, A., & Namdar, M. (1391/2012). **Socio-cultural structures of certain economic activities in rural areas (Case Study: Combine villages of Fars province).** Journal Human Geography Research, 44 (79), 15-32. [In Persian]
- Javan, J., Shayan, H., Noghani, M., & Ghasemi, M. (1390/2011). **Mashhad city population stabilization rural settlements, with emphasis on diversification approach to economic activities.** Journal Geography and regional development, 16, 125-144. [In Persian]

- Kamawi. J.M., Chirwa, PWC., Graz, F.P., Manda, S.O.M., Mosimance, A.W. & Katsh., C. (2018). **Livelihood activities and skills in rural areas of the Zambezi region, Namibia: Implications for policy and poverty reduction.** African journal of food, agriculture. Nutrition and development. 18(1). 13074-13094. DOI: 10.18697/ajfand.81.16640.
- Kord, Baqir., Abtin, Abdul Aziz. (2013). **Investigating the factors affecting Entrepreneurship Development Sistan and Baluchestan Province,** Journal of Geography and Development. No, 32. Pages 1-14. (In Persian).
- Kumar, R. 2011. **Research Methodology : a step-by-step guide for beginners.** Sage Publications Ltd. London.
- Lamsal, P., Pant, K. P., Kumar, L., & Atreya, K. (2015). **Sustainable livelihoods through conservation of wetland resources: a case of economic benefits from Ghodaghodi Lake, Western Nepal.** Ecology and Society, 20(1), art10. <https://doi.org/10.5751/ES-07172-200110>
- Leio, J., Pradel., (2016). **Determinants of Household Food Access Among Small Farmers in the Andes:** Examining the Path, Public Health Nutrition, Vol. 16, No. 1, PP. 139-152
- Malterud, K. (2001). **The art and science of clinical knowledge:** evidence beyond measures and numbers. Lancet. 358:397-400.
- Marshall, K., Gretchen, B., & Ross, M. (1998). **Qualitative Research Methods,** Translated by Ali Parsaiyan and Sayed Mohammad Aarabi. Tehran Cultural Research office. (In Persian).
- Motiee Langroodi, H., & Ardeshiri, A. (1386/2007). **The consequences of industries processing agricultural production in the central part of the Rural Development Amol.** Journal Geographical Research, 39(9), 1-15. [In Persian]
- Mounica, K., Shrivani, V., Srinivas, S.S., and Ramesh, P. (2018). **Backyard poultry rearing practices in rural area of Kadapa district, Andhra Pradesh.** International Journal of Science, Environment and Technology, 7(2), 706 – 714.
- National Statistics and Information Authority. (2020). **Estimated population of Afghanistan.** (In Pashto).

- NSIA. (2020) '**Islamic Republic of Afghanistan center Statistics Organization**', Kubul Afghanistan, Afghanistan Statistics Yearbook(2019-2020), pp. 89-133.
- NZAID. (2002). **Policy statement. New Zealand: New Zealand Agency for International Development (NZAID).**
- Papoli Yazdi, M. H., & Ebrahimi, M. A. (1390/2011). **Theories of Rural Development. Tehran: Samt press.** [In Persian]
- Patton, M. Q. (2002). **Qualitative Research & Evaluation Methods** (3rd ed.). Thousand Osaka, CA: Sage.
- Poverty Analysis Report in Afghanistan.** (2015). Poverty Analysis Department of the Ministry of Economy of Afghanistan, With the joint efforts of the Islamic Republic of Afghanistan and the World Bank, 1-57. (In Dari).
- Ribot, J.C., 2009. **Vulnerability does not fall from the sky: towards multi-scale, pro-poor climate policy.** In: Mearns, R., Norton, A. (Eds.), *Social Dimensions of Climate Change: Equity and Vulnerability in a Warming World.* World Bank, Washington DC, pp. 319. <https://doi.org/10.1088/1755-1307/6/34/342040>.
- Sajasi Qaidari, H., Sadiqlo, T., & Shakuri Fard, A., (2016). **Assessing the level of livelihood assets in rural areas with a sustainable livelihood approach. Case study: (Villages of Taybad ciry).** Journal of rural research and planning, 5 (1): 197-216. (In Persian).
- Sarban, W.H. And Abdpour, A. (2019), **Factors for improving sustainable rural livelihood from the perspective of local residents (Case study: Ardabil city).** Journal of Applied Research in Geographical Sciences. Year 19. No. 54. pp. 23-46. [In Persian]
- Sayed Javadin, S.R., Esfidani, M.R., (2010). **Atlas t Data Theory and Software Theorizing.** First Edition, Tehran Publications the Institute of Business Studies and Research. (In Persian).
- Scoones, I., 1998. **Sustainable rural livelihood: A framework for analysis.** Brighton: Institute of Development Studies, University of Sussex. 72. 1-22.<https://doi.org/10.1057/palgrave.development.1110037>.

- Scoones, Ian. (2015). **Sustainable rural livelihoods and rural development**. UK: Practical Action Publishing and Winnipeg, CA: Fernwood Publishing. 137pp.
- Shams, A. And Razmi, H. (2018). **Identifying and explaining the role of local poultry in the livelihood of rural households in Maragheh**. Iranian Agricultural Extension and Education Sciences. 14 (2). [In Persian]
- Singh, D.V., Mishra, A., Singh, S.R.K., and Athare, T. (2017). **Impact of backyard poultry rearing on living standard of tribal community in kandhamal district of Odisha, India**. International Journal Curr. Microbiol. App. Sci, 6(12), 3908-3914.
- The Human Rights Dimension of Poverty in Afghanistan**. (2010). Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Kabul, 1-32.[In Dari].
- UNCCD, (2009). **the United Nations Convention to Combat Desertification in those countries Experiencing Serious Drought**, Particularly in Africa.
- UNIDO, “**The role of small and medium scale industries in OIC member states**”: Unido, No. 9, 1984, p. 487.
- WFP, (2015). **Afghanistan Country Brief**. Saving Lives Changing Lives.
- Ziraat Kish, S.Y., Kamali, J. (2016). **Study of Factors Affecting Food Security in Rural Farming Households in Kohikiluyeh and Boyer-Ahmad Provinces**. Food and Nutrition Technology. No, 14. Vol, 2. [In Persian].